

Dizajn je politický systém

Juraj Fellegi

© Perex, a.s.

S panoramatickým výhľadom na Bratislavu svietiacu v tme Karim Rashid tvrdil, že je to úžasné mesto. „Čítim tu toľko energie! Všetci mladí dizajnéri, ktorí sa dnes zišli v tomto klube, pulzujú životom,“ povedal svetový dizajnér. Narodil sa v Egypte, vyrástol v Kanade a žije v New Yorku. „Keď tvorím, cítim, že som niekto,“ odpovedal na otázku z publika na svojej prednáške. „Uvažujem, že vytvorím sako, v ktorom bude skrýť padák,“ povedal predtým. A dodal, že aj takýto dizajn je preňho 21. storočím, lebo naplňa predstavu o budúcnosti a približuje ľuďom plný a pohodlný život. Napoludnie hovoril na tlačovej konferencii. O štvrté vystúpil s prednáškou v bratislavskom divadle Meteorit. A večer, keď hral ako didžej v klube UFO na jedinom pylóne Nového mosta, spustil sa do koženej sedačky, odpovedal a občas si odskočil k dvom počítačom, z ktorých púšťal hudbu pre zbučiacu spoločnosť.

Na prednáške ste tvrdili, že vaša osobnou filozofiou je naozaj, ale naozaj žiť pre súčasnosť. Keď rozmýšľate o dizajne, ktorému sa venujete, je pre vás umením, vyrábaním vecí alebo práve filozofiou?

Filozofiou. To je presné. Dizajn je spôsob, ako rozmýšľať o svete

a ako sa svetu prihovoriť. Dizajn je filozofia, cez ktorú môžu jeho užívatelia precítiť súčasnosť. **Aj vo svojom manifeste píšete, že túžite vidieť ľudí, ako žijú spôsobom, ktorý je naozaj súčasný. Prečo je dôležité žiť tak?**

Pretože to je normálne. Nie je azda zvláštne, ak sa dnešní ľudia upínajú na minulosť? Dizajn, ktorý je naozaj súčasný, im môže pomôcť, aby sa tejto úchyľky zbavili.

Ako to môže spraviť?

Keď človek používa akúkoľvek vec, akýkoľvek nástroj alebo predmet, ten sám ho formuje. Obyčajným používaním pohára, sedením na stoličke, alebo aj vstupom do nejakej budovy – nie prezeraním jej architektúry zvonka – človek prijíma odkaz týchto predmetov. Preto je dôležité presadiť medzi ľuďmi súčasný dizajn. Rozpráva sa s nimi súčasným jazykom a formuje ich pre súčasný svet.

Dizajn teda môže premeniť svet?

Hlboko tomu verím. Premeniť možno svet nemôže, ale meniť ho môže určite. Ak osloví širokú spoločnosť – a dobrý dizajn je určite určený pre masu a širokým masám je dostupný – ak prehovorí k širokej spoločnosti, potom môže jasne vplývať na svet. Spomínali sme môj manifest. Na jeho konci tvrdím, že ak je ľudskou prirodzenosťou žiť v minulosti,

potom zmeniť svet znamená zmeniť ľudskú povahu. **Ak má teda dizajn mať skutočný dosah, musí sa rozšíriť medzi mnohých ľudí.**

Samozrejme. Presne to je princípom demokratického dizajnu. **Nie je použitie pojmu demokracia v tejto súvislosti nadnesené?**

Demokratický dizajn je tvorba predmetov, ktoré sa dostanú do širokej spoločnosti. Pokladám za dôležité, aby sa predmety vytvorené pre dnešný svet – s naplnením požiadavky skutočnej originality a kvality – dostali k širokému publiku. Demokratický dizajn, to je rozšírenie kvalitnej tvorby do širokých vrstiev.

Môže takto rozšírený kvalitný dizajn podporiť aj samotnú demokraciu – ako politický systém?

Dizajn sám je politický systém. Dizajn je filozofia, je politický systém, lebo hovorí k ľuďom a môže ich formovať.

Formuje dizajn svojich používateľov aj krásou, keď – opäť vo svojom manifeste – tvrdíte, že dizajn je obchodom s krásou?

Samozrejme! Dizajn musí ľudí formovať krásou, ktorú prináša. Krása je jednou zo základných potrieb každého človeka, je to individuálna aj kolektívna potreba ľudstva. Pociťť a prežiť krásu

potrebuje každý človek. A dizajn môže každému túto potrebu naplniť.

Ak by sme sa vrátili k dizajnu a demokracii, tak ju naplňa vďaka tomu, že sa dostane do širokých vrstiev spoločnosti?

Áno. **Nevníma však dizajnér krásu inak ako človek, ktorý sa dizajnu profesionálne nevenuje?**

Vníma. Myslím, že to tak musí byť. V hlbe svojej bytosti som estetik, prežívam krásu ako fenomén, ktorý vytvára môj vzťah k jednotlivým veciam aj iným bytostiam, ale aj k svetu ako celku. Pre dizajnéra je krása náplňou každého z jeho dní, obyčajný človek ju nemusí prežívať tak hlboko.

A nie je dobrý dizajn založený viac na kvalite a funkčnosti ako na krásu?

Všetky tieto prvky sa v dobrom dizajne musia spájať.

Prečo teda ľudia potrebujú krásu?

Na to nie je ľahké odpovedať. No každý človek – od útleho detstva – ťahne ku krásnym veciam. Od najmenšieho malička si dieťa vyberá pekné hračky, obracia sa k pekným veciam. Azda krása človeka naplňa, azda ju nutne musí vyhľadávať, keď už ako dieťa, ktoré ešte ani nie je poznačené spoločnosťou a jej konvenciami, ťahne k veselosti a pestrosti.

Pokračovanie - s. 7

Karim Rashid

Narodil sa 18. septembra 1960 v Káhire, vyrástol v Kanade ako dizajnér žije a pôsobí v New Yorku. Jeho starí rodičia pochádzali z Egypta, Alžírsku, Anglicka a Irska. Odbor priemyselny dizajn absolvoval ako bakalár na Carleton University v Ottawe v roku 1982, ďalej študoval v Taliansku. Jeho prvým dizajnom bolo šesť telefónnych aparátov. Vytvoril vyše dvestíc dizajnov – predmetov, interiérov, módy, svetla aj umenia. Jeho diela sú v stálych zbierkach štrnástich múzeí vo svete vrátane newyorského MoMA či parížskeho Centre George Pompidou. Naposledy vydal knihu Image Your Self (Navrhni si svoje ja), venuje sa aj didžejingu.

FOTO PRAVA: IVAN MAJERSKY

Umelec sa s pribúdajúcimi rokmi vracia k tvorbe založenej na jednoduchosti. Prichádza k nej však z opačnej strany. Vracia sa do detstva, ale jeho tvorba už nie je naivná, ako je tvorba dieťaťa.

ešte ďalej. Tvrdí, že predpokladom dobrého národ na svete, ktorý verí na nové začiatky. Sme nevypočítateľní. V roku 1945 sme sa stali demokraticmi, od roku 2007 nedopujeme... Lenže každý športovec vykonáva dve povolania: okrem výkonov, ktoré predvádza, má byť ešte človekom, z ktorého si možno brať príklad. Profesionálnizácia ľudí tejto mylné predstavy nezabavila: Kto nevie klamať, nemôže jazdiť na bicykli. Také provokatívne vety môže do novin prepašovať iba filozof.

Sloterdijk kričí: My Nemci sme jediný národ na svete, ktorý verí na nové začiatky. Sme nevypočítateľní. V roku 1945 sme sa stali demokraticmi, od roku 2007 nedopujeme... Lenže každý športovec vykonáva dve povolania: okrem výkonov, ktoré predvádza, má byť ešte človekom, z ktorého si možno brať príklad. Profesionálnizácia ľudí tejto mylné predstavy nezabavila: Kto nevie klamať, nemôže jazdiť na bicykli. Také provokatívne vety môže do novin prepašovať iba filozof.

Pevné slovo intelektuála v novinách ruší pokoj meštiaka aj proletára, ktorí ovládli verejný priestor a ochkajú šťastím nad jeho jednoduchosťou.

Beriem noviny ako metaforu verejnej mienky, hovorí Václav Bělohradský. A pokračuje: Noviny sú pre mňa priestorom, kde môžem filozofovať pred nefilozofmi, pretože ma zaujíma pohľad čitateľa, ktorý nie je špecialista. Erazim Kohák zase hovorí, že celá stredoveká scholastická filozofia sa prepada do tmy a nikto o nej nič nevie, že filozofia sa znovu zrodila až za renesancie. Dôvod: Bola robená len pre filozofov.

A tieto tendencie, hovorí Bělohradský, možno vidieť aj dnes – filozof filozofuje len pre filozofov, ktorí jeho prácu recenzujú a zaujíma ich len citátny index. Lenže, zdôrazňuje potom, dejiny filozofie sú vzburou proti oficiálnym filozofom. „K obnoveniu filozofie môže dôjsť len vtedy, keď dokáže osloviť tých, čo nie sú filozofi. Možno tiež povedať, že filozofia, ktorú nečítajú nefilozofi, neexistuje, a to zase priamo súvisí s literárnou silou textov. Veľké filozofické diela sú preto vždy aj literárnou udalosťou.“

V júli vyšiel v nemeckom spravodajskom časopise Der Spiegel rozhovor s filozofom Petrom Sloterdijkom, ktorý sa médiám nevyhýba. Hovoril v ňom o Tour de France. A na tomto rozhovore možno mimoriadne jasne ukázať úlohu spisovateľa či filozofa v novinách v súčasnosti.

Sloterdijk pripomína, že tími, kto boli proti olympijským hrám celých niekoľko storočí, sú práve kresťania. Hovorí: Dnes to nie je kresťanstvo, ktoré podporuje olympijské hry, ale náboženstvo, v ktorého centre stojí zdravie – má svojich lekárov / kazateľov. Efekt je však ten istý. Nemecko je dnes opäť proti olympijským hrám ako krajina, kde sa nesmie dopovať. Športovci by mali byť hygienickými protestantmi... Taliani samozrejme nemôžu pochopiť, že niekde na severe zase nejakí protestantskí barbari predvážajú svoje nezmysly. Lenže pre Talianov či Španielov a ich kultúru je typické, že rozlišujú medzi tým, ako niečo vyzerá, a tým, ako to je. Toto rozlišovanie je jadrom ich metafyziky. Protestanti z Nemecka chcu, naopak, jednotu slov a vecí.

Ak vyjdeme z Pierra Bourdieua a jeho teórie sociálnych polí, v tej najvyššobecnnejšej rovine najskôr platí, že spisovateľ a filozof v novinách svojim vstupom do novin rúca steny okolo svojho pola. Rúca tým aj geto novin a ich čitateľov – premieňa svet.

Tiež možno azda povedať, že ticho, sloboda, kontext a kritérium rozumu sú len prostriedky, pomocou ktorých spisovateľ a filozof v novinách pripomínajú, že slovo morálka pochádza z mores a etika z éthos. Teda z latinského a pôvodne gréckeho slova pre mrav a zvyk. Latinské slovo je spojené s pravidlami správania, zatiaľ čo grécke sa odvodzuje od zvyku, tradície.

V strednej Európe však pre toľko ráz prerušený vývoj neplatia pevné pravidlá ani tradície. Preto sú činy spisovateľov a filozofov v novinách také dôležité. Západ urobil z občana viac spotrebiteľa a producentov, Východ služobníkov sovietskeho štátu, a preto sa po páde totality stali z ľudí ľahšie iba konzumenti – ľudia neboli zvyknutí vzdorovať. Kto však nepostuje vzdor, chradne. Namiesto Kremla rozhodujú PR agentúry.

História mentalít študuje váhu a vzťah kolektívnych a individuálnych postojov, myslenie obyčajných ľudí a myslenie formálne vzdelaných elit. Možno, že za to, ako dnes noviny vyzerajú, môžu dva faktory: silná preva ha kolektívnych postojov nad individuálnymi a malý rozdiel medzi myslením obyčajných ľudí a politických elit.

Historici metafor o takej situácii hovoria, že mentalita Isti prevláda nad mentalitou cti. Líšok je oveľa viac ako lovej.

Vďaka tomu sa podarilo, o čom písal už Gustave Flaubert v 19. storočí. Snom demokracie nie je nič viac, ako povzniesť proletára na úroveň meštiakovej hlúposti. Sen sa čiastočne naplnil – meštiak a proletár čítajú tie isté noviny a majú tie isté vášne.

Pevné slovo intelektuála v novinách by malo byť teda tým, čo bráni pasci, aby sa definitívne sklapla. Ruší pokoj meštiaka aj proletára, ktorí v masovej spoločnosti ovládli verejný priestor a ochkajú šťastím nad jeho jednoduchosťou. Sú šťastní, lebo sa už nemusia hanbiť, že vedia čítať iba logá.

Ak sa na začiatku 14. storočia písmo presťahovalo z liturgie do bežného dňa – prvá zmienka je z Janova z roku 1306, tak sa na začiatku 21. storočia písané slovo z bežného dňa odsťahovalo do „sietí“. Ľudia platia mobilom, píšú na počítači, korešpondujú e-mailom. Sú zahŕtení písmenami. Filozof a spisovateľ v médiách učí človeka pracovať a vyrovnat sa s týmto fenoménom a núti ho o ňom rozmýšľať, ved každá zmena – aj táto – ľudí premieňa, najmä keď je globálna.

Žijeme vo svete naliehavo nehotovom, meniacom sa, hľadajúcim svoju tvár. Už tu asi je, len ju nevidíme – to je ten apokalyptický pocit, ktorý ma prenasleduje, napísal pred tromi rokmi filozof histórie Dušan Třeštík v denníku Lidové noviny.

Hlavným paradoxom prelomu tisícročí je, že ak rozumujeme revolúcii, ako jej rozumejú astronómia, ako uzavretému kruhovému pohybu, pri ktorom dochádza k zásadnej premene, potom si možno môžeme dovoliť povedať, že skutočnú revolúciu sme neprežili v roku 1989, ale až teraz. A to je práve chvíľa, keď by filozofi a básnici mali v novinách zaberat najviac miesta, aby túto zmenu ľuďom poriadne vysvetlili, a tým ich na ňu pripravili. Namiesto toho sú však z médií vymetaní metlou „aktualít“.

Len teraz čert nedopustí, aby to viedlo k liturgií nejakej novej viery, ktorá sa musí vždy celebrovať v krvi. Biblickým jazykom by sa povedalo: Požehnanie od básnikov a filozofov ustúpilo, keď ho ľudia najviac potrebujú! Boh si, zdá sa, zase zbral voľno.

Karel Hvížďala

Popredný český novinár, spisovateľ, teoretik médií, ktorý obhajuje novinárstvo ako filozofické povolanie. Naposledy vydal výber eseí Restorování slov.

O čase

O ľudskej neludskosti

November je za dverami a s ním výročie zločinu, spáchaného v mierových časoch, ktorý popri následných vojnových tragédiách v pamäti obetí aj ich okolia takmer zanikol. Pred 70 rokmi, v čase, keď sa oklieštená republika vzdávala v prospech Maďarska území, ktoré stratila na základe Viedenskej arbitráže, vydal predseda autonómnej slovenskej vlády zvláštny príkaz. Nasvedčoval, že vtedy, keď sa z južných území svojpomocne a vo veľkom strachu evakovali tisíce občanov do slovenského vnútrozemia, priority vlády boli inde.

Policaiti, čeníci a členovia Hlinkovej gardy židov a svojich obvodoch postupne zaisťovali žalov a vyvážať ich s celými rodinami hlboko za novú južnú hranicu. Opatrenie sa malo týkať osôb „bez hmotných prostriedkov“, ktorým však podľa toho istého príkazu mali zapečatit byty, obchody a „zaisťovať ďalší materiál“, pričom „treba váhu klásť najmä na športelné a bankové knižky“. Zo svojho majetku si smeli ponechať len „primerané stravne“ 50 korún na osobu. („Osoby s majetkom vyšším ako 500 000 Kč“ pre zmenu okamžite uväznili, aby sa im zabránilo v pokusoch o jeho záchranu.)

Maďarsko, pochopiteľne, o takýchto nových obyvateľov záujem nemalo a do vnútrozemia ich nepustilo. V „zemi nikoho“ sa ocitlo vyše 7-tisíc ľudí bez jedla, bez ošatenia, bez akéhokoľvek vybavenia. Zostali tam celé týždne. O ich núdzové zásobovanie sa začali starať tí Židia, ktorí ešte zostali na slobode. Úporne sa snažili aj intervenovať aj štátnych predstaviteľov a informovať zahraničie.

Časom sa nešťastníci, ktorým sa nepodarilo dostať ani do Maďarska, ani na Slovensko, sústredili do tábora zo stanov, vozov a zemianiek, ktoré začala strážiť armáda. Ešte 6. decembra 1938 napísal o inšpekcií v jednom z nich okresný náčelník: „asi 250 osôb obojeho pohlavia a rôzneho veku. Sú medzi nimi mnohí veľmi starí a fyzicky zošlí ľudia a malé deti (viacerí kojenci) a všetci sú vo veľmi úbohom stave pre nedostatok výživy, prístrešia a pre absolútny nedostatok hygieny.“

Až pred Vianocami tábory rozpustili. Tým predsedom autonómnej vlády bol Jozef Tiso, budúci prezident. Novembrové počasie, na poli deti bez prístrešia a starí ľudia bez liekov, choroby a smrť. To predsa nemohol nevedieť.

Autorka je historička

Dizajn je politický systém

Dokončenie - s. 5

Dobrý dizajn je teda návratom do detstva?

Možno to nie je ďaleko od pravdy. Veď aj moju tvorbu pokladajú a označujú mnohí za detskú. K takému zaradeniu ich vedie pestrosť farieb, ktoré používam, ich veľké množstvo, ktoré mi nie je cudzie, hravosť, ktorú sa snažím ponúknuť. Návrat do detstva isto nie je proti dobrému dizajnu.

Lenže dieťa asi najlepší dizajn nevytvorí.

Do detstva sa akosi vracajú všetci veľkí umelci. S pribúdajúcim vekom sa všetci obracali a obracajú k jednoduchosti, ťahnu naspäť k základom. Aj Pablo Picasso, aj Henri Matisse na staré kolena zjednodušili svoju tvorbu a vytiahli na svetlo sveta pred svojich obdivovateľov to, čo niekedy pôsobí nadmieru detský. Picassove inšpirácie umením

prírodných národov sú toho dobrým príkladom. **Znamená to, že život možno prirovnať ku kruhu? Prebieha život umelca tak, že ku koncu svojho života sa vracia do oblastí, odkiaľ vyrázil?**

Život možno opísať presne ako kruh. Umelec sa s pribúdajúcimi rokmi vracia k tvorbe založenej na jednoduchosti. Prichádza k nej však z opačnej strany. Vracia sa do detstva, ale jeho tvorba už nie je naivná, ako je tvorba dieťaťa. Umelec, ako starne, tvorí jednoduché s istou rukou aj myšlienkou.

Ako sa teda tvorí vám?

Omnoho ľahšie aj jednoduchšie, ako keď som tvoril svoje prvé dizajny.

Nie je to pre istú rutinu, ktorá sa so skúsenosťou dostaví pri každej činnosti?

Určite áno. Aj na popoludňajšej prednáške, ktorú som v Bratislave uviedol, som spomenul svoj

prvý dizajn – šesť telefónov pre jednu telekomunikačnú spoločnosť. Pri ich tvorbe som mal 19 rokov a malú dušičku, pretože som sa necítil veľmi istý. Až s tým, ako som získaval ďalšie a ďalšie skúsenosti pri tvorbe najrôznejších dizajnov, istota a s ňou istá rutina prišli. Keď som neskôr tvoril poštové schránky pre kanadskú poštu, bola to veľká výzva, lebo predoslé schránky sa používali ešte od 19. storočia. A vďaka skúsenostiam, ktoré som už mal, sa mi tvorilo pomerne ľahko.

S hlbším poznaním sa však zvyknú vynárať aj stále nové otázky.

Ani to nemôžem popíeť. Tvorbu však nerobia ťažkou, ale bohatšou.

Bazén hotela Semiramis v Aténach. Za dizajn hotela získal Karim Rashid viacero ocenení.

FOTO: MIMOA.EU